

‘LAUDATE DEUM’

Exhortació apostòlica sobre la crisi climàtica a totes les persones de bona voluntat

1. «Lloeu Déu per totes les seves criatures.» Aquesta era la invitació que feia sant Francesc d’Assís amb la seva vida, els seus càntics, els seus gestos. Així reprenia la proposta dels salms de la Bíblia i reproduïa la sensibilitat de Jesús davant les criatures del seu Pare: «Fixeu-vos com creixen els lliris del camp: no treballen ni filen, però us asseguro que ni Salomó, amb tota la seva magnificència, no anava vestit com cap d’ells» (Mt 6,28-29). «¿No es venen cinc ocells per dues monedes? Doncs bé, Déu no n’oblida ni un de sol» (Lc 12,6). Com no admirar aquesta tendresa de Jesús davant tots els éssers que ens acompanyen en el nostre camí?

2. Han passat ja vuit anys des que vaig publicar la carta encíclica *Laudato si’*, quan vaig voler compartir amb tots vosaltres, germanes i germans del nostre sofert planeta, les meves preocupacions més sentides sobre la cura de la nostra casa comuna. Però, amb el pas del temps, m’adono que no reaccionem suficientment, i el món que ens acull es va enfonsant i potser acostant-se a un punt de ruptura. Més enllà d’aquesta possibilitat, és indubtable que l’impacte del canvi climàtic perjudicarà de manera creixent les vides de moltes persones i famílies. En sentirem els efectes en els àmbits de la salut, el treball, l’accés als recursos, l’habitatge, les migracions forçades i en altres àmbits.

3. És un problema social global que està íntimament relacionat amb la dignitat de la vida humana. Els bisbes dels Estats Units van manifestar molt bé el sentit social de la nostra preocupació pel canvi climàtic, que va més enllà d’un plantejament merament ecològic, perquè «la nostra cura per l’altre i la nostra cura per la terra estan íntimament unides». «El canvi climàtic és un dels principals desafiaments a què s’enfronten la societat i la comunitat mundial. Els efectes del canvi climàtic els pateixen les persones més vulnerables, tant a casa nostra com a la resta del món.»¹ En poques paraules ho van dir també els bisbes al Sínode per a l’Amazònia: «Els atemptats contra la natura tenen conseqüències contra la vida dels pobles.»² I per a expressar de manera contundent que ja no es tracta d’una qüestió secundària o ideològica sinó d’un drama que ens fa mal a tots, els bisbes africans van afirmar que el canvi climàtic posa de manifest «un impactant exemple de pecat estructural»³.

4. La reflexió i les informacions que podem recollir d’aquests darrers vuit anys ens permeten precisar i completar el que podíem afirmar temps enrere. Per aquesta raó, i perquè la situació es torna més imperiosa encara, he volgut compartir amb vosaltres aquestes pàgines.

¹ Conferència dels Bisbes catòlics dels Estats Units, *Global Climate Change Background*, 2019.

² Assemblea Especial del Sínode dels Bisbes per a la Regió Panamazònica, *Document final*, octubre de 2019, 10: AAS 111 (2019), 1744.

³ Simposi de les Conferències Episcopals de l’Àfrica i Madagascar (Sceam), *African climate dialogues communiqué*, Nairobi, 17 d’octubre de 2022.

1. La crisi climàtica global

5. Per més que es pretengui negar-los, amagar-los, dissimular-los o relativitzar-los, els senyals del canvi climàtic hi són, cada vegada més evidents. Ningú no pot ignorar que els darrers anys hem estat testimonis de fenòmens extrems, de períodes freqüents de calor inusual, de sequera i d'altres gemecs de la terra que són només algunes expressions palpables d'una malaltia silenciosa que ens afecta a tots. És cert que no totes les catàstrofes es poden atribuir al canvi climàtic global. Això no obstant, sí que es pot verificar que determinats canvis en el clima provocats per la humanitat augmenten notablement la probabilitat de fenòmens extrems cada vegada més freqüents i més intensos. Per això sabem que cada vegada que augmenta la temperatura global en 0,5 graus centígrads, augmenten també la intensitat i la freqüència de grans pluges i inundacions en algunes zones, de sequeres severes en altres, de calors extremes a certes regions i de grans nevades en altres.⁴ Si fins ara podíem tenir onades de calor algunes vegades a l'any, què passaria amb l'augment de la temperatura global d'1,5 graus centígrads que estem a punt de tenir? Aquestes onades de calor seran molt més freqüents i més intenses. Si s'arriben a superar els 2 graus es fondrien totalment les capes de gel de Groenlàndia i de bona part de l'Antàrtida,⁵ amb enormes i gravíssimes conseqüències per a tothom.

Resistències i confusions

6. En els darrers anys no hi han faltat persones que han pretès minimitzar aquesta constatació. Esmenten suposades dades científicament sòlides, com el fet que el planeta sempre ha tingut i tindrà períodes de refredament i d'escalfament. Obliden esmentar una altra dada rellevant: que el que estem verificant ara és una inusual acceleració de l'escalfament, a una velocitat tan alta que n'hi ha prou amb una sola generació —no segles ni mil·lennis— per a constatar-ho. L'augment del nivell del mar i la fusió de les glaceres les pot percebre fàcilment una persona al llarg de la vida, i probablement en pocs anys moltes poblacions hauran de traslladar les seves cases per aquesta raó.

7. Per a ridiculitzar els qui parlen de l'escalfament global, es recorre al fet que es constaten també freds extrems. S'oblida que aquest i altres símptomes extraordinaris no són res més que algunes expressions alternatives de la mateixa causa: el desequilibri global provocat per l'escalfament del planeta. Tant les sequeres com les inundacions, els llacs que s'assequen o les poblacions arrasades per sismes submarins o per aiguats, tenen bàsicament el mateix origen. Per altra banda, si parlem d'un fenomen global no el podem confondre amb esdeveniments transitoris i canviants, que s'expliquen en bona part a partir de factors locals.

8. La manca d'informació porta a identificar grans projeccions climàtiques que cobreixen períodes llargs —parlem almenys de dècades— amb previsions meteorològiques que poden abastar unes poques setmanes com a màxim. Quan parlem del canvi climàtic ens referim a una realitat global —amb variacions locals constants— que persisteix durant algunes dècades.

9. Amb la pretensió de simplificar la realitat, no falten els qui responsabilitzen els pobres perquè tenen molts fills i pretenen resoldre-ho mutilant les dones dels països menys

⁴ Cf. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), *Climate Change 2021, The Physical Science Basis*, Cambridge and New York 2021, B.2.2.

⁵ Cf. *Id.*, *Climate Change 2023, Synthesis Report, Summary for Policymakers*, B.3.2. Per a l'Informe 2023 es fa referència a https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf.

desenvolupats. Com sempre, sembla que la culpa és dels pobres. Però la realitat és que un baix percentatge més ric del planeta contamina més que el 50% més pobre de tota la població mundial, i que l'emissió per càpita dels països més rics és moltes vegades més gran que la dels més pobres.⁶ No hem d'oblidar que l'Àfrica, que té més de la meitat de les persones més pobres del planeta, és responsable d'una mínima part de les emissions històriques.

10. També s'acostuma a dir que els esforços per a mitigar el canvi climàtic, reduint l'ús de combustibles fòssils i desenvolupant formes d'energia més netes, provocarà una reducció dels llocs de treball. El que està passant és que milions de persones perden la feina a causa de les diferents conseqüències del canvi climàtic: tant l'augment del nivell del mar com les sequeres i molts altres fenòmens que afecten el planeta, han deixat molta gent a la deriva. Per altra part, la transició cap a formes renovables d'energia, ben gestionada, així com tots els esforços d'adaptació als danys del canvi climàtic, són capaços de generar innumbrables llocs de treball en diferents sectors. Per això és necessari que els polítics i els empresaris se n'ocupin de seguida.

Les causes humanes

11. Ja no es pot dubtar de l'origen humà —“antròpic”— del canvi climàtic. Vegem per què. La concentració de gasos amb efecte d'hivernacle a l'atmosfera, que provoquen l'escalfament de la terra, es va mantenir estable fins al segle XIX, per sota de les 300 parts per milió en volum. Però a mitjan segle XIX, en coincidència amb el desenvolupament industrial, van començar a créixer les emissions. En els darrers cinquanta anys l'augment s'ha accelerat notablement, com ho ha certificat l'observatori de Mauna Loa, que pren mesures diàries de diòxid de carboni des de l'any 1958. Quan escrivia la *Laudato si'* es va assolir el màxim històric —400 parts per milió— fins arribar, el juny de 2023, a les 423 parts per milió.⁷ Més del 42% del total de les emissions netes a partir de l'any 1850 es van produir després de 1990.⁸

12. Al mateix temps verifiquem que en els darrers cinquanta anys la temperatura ha augmentat a una velocitat inèdita, sense precedents en els darrers dos mil anys. En aquest període la tendència ha estat d'un escalfament de 0,15 graus centígrads per dècada, el doble del que va passar en els darrers 150 anys. Des de 1850 fins avui la temperatura global ha augmentat 1,1 graus centígrads, fenomen que s'amplifica a les àrees polars. A aquest ritme, és possible que en deu anys assolim el límit màxim global desitjable d'1,5 graus centígrads.⁹ L'augment no s'ha donat només a la superfície terrestre, sinó també a alguns quilòmetres cap amunt, a l'atmosfera, a la superfície dels oceans i fins i tot a centenars de metres de profunditat. Així s'ha incrementat a més l'acidificació dels mars i se n'han reduït els nivells d'oxigen. Les glaceres retrocedeixen, disminueix la cobertura nevosa i puja constantment el nivell del mar.¹⁰

13. No és possible amagar la coincidència d'aquests fenòmens climàtics globals amb el creixement accelerat de l'emissió de gasos d'efecte hivernacle, sobretot des de mitjans

⁶ Cf. United Nations Environment Program, *The Emissions Gap Report 2022*: <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2022>.

⁷ Cf. Oficina Nacional d'Administració Oceànica i Atmosfèrica, *Earth System Research Laboratories, Global Monitoring Laboratory, "Trends in Atmospheric Carbon Dioxide"*: <https://www.gml.noaa.gov/ccgg/trends/>

⁸ Cf. IPCC, *Climate Change 2023, Synthesis Report, Summary for Policymakers*, A.1.3.

⁹ Cf. *ibid.*, B.5.3.

¹⁰ Aquestes dades de l'*Intergovernmental Panel on Climate Change* es fonamenten en aproximadament 34.000 estudis; cf. IPCC, *Synthesis Report of the Sixth Assessment Report (20/03/2023): AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023*.

del segle XX. Una aclaparadora majoria de científics especialitzats en clima sostenen aquesta correlació i només un ínfim percentatge intenta negar-ne l'evidència. Lamentablement la crisi climàtica no és precisament un assumpte que interessi als grans poders econòmics, preocupats pel rèdit més gran possible amb el menor cost i en el temps més curt que es pugui.

14. Em veig obligat a fer aquestes precisions, que poden semblar òbvies, a causa de certes opinions despectives i poc racionals que trobo fins i tot dins l'Església catòlica. Però ja no podem dubtar que la raó de la inusual velocitat d'aquests canvis perillosos és un fet innegable: els enormes desenvolupaments que tenen a veure amb la desbocada intervenció humana sobre la natura en els dos últims segles. Els elements d'origen natural que acostumen a provocar l'escalfament, com les erupcions volcàniques i d'altres, són insuficients per a explicar la proporció i la velocitat dels canvis de les darreres dècades.¹¹ L'evolució de les temperatures mitjanes superficials no se sosté sense l'efecte de l'augment dels gasos d'efecte hivernacle.

Danys i riscos

15. Algunes manifestacions d'aquesta crisi climàtica ja són irreversibles almenys per a centenars d'anys, com l'augment de la temperatura global dels oceans, l'acidificació i la disminució de l'oxigen. Les aigües oceàniques tenen una inèrcia tèrmica i es requereixen segles per a normalitzar la temperatura i la salinitat, cosa que afecta la supervivència de moltes espècies. Aquest és un signe entre molts altres que les altres criatures d'aquest món han deixat de ser companys de camí per a esdevenir les nostres víctimes.

16. Cal dir el mateix del procés que porta a la disminució del gel continental. La fusió dels pols no es pot revertir durant centenars d'anys. Pel que fa al clima, hi ha factors que continuen endavant durant molt de temps, independentment dels fets que els hagin desencadenat. Per això ja no podem aturar l'enorme mal que hem causat. Només som a temps d'evitar danys encara més dramàtics.

17. Alguns diagnòstics apocalíptics poden semblar poc racionals o insuficientment fonamentats. Això no ens hauria de portar a ignorar que la possibilitat d'arribar a un punt crític és real. Petits canvis poden provocar canvis importants, imprevistos i potser ja irreversibles, a causa dels factors d'inèrcia. Això acabaria desencadenant una sèrie d'esdeveniments en cascada. En un cas així sempre s'arribarà tard, perquè cap intervenció no pot aturar el procés ja iniciat. D'allí no es pot tornar enrere. No podem afirmar amb certesa que en les condicions actuals això passi. Sí que és segur que no deixa de ser una possibilitat si tenim en compte els fenòmens ja en curs que "sensibilitzen" el clima, com per exemple la disminució dels casquets polars, les modificacions de fluxos oceànics, la desforestació de les selves tropicals, la fusió del permafrost a Rússia, etc.¹²

18. Per tant, és urgent una mirada més àmplia que ens permeti no sols admirar-nos de les meravelles del progrés, sinó també prestar atenció a altres efectes que probablement no es podien ni imaginar un segle enrere. No se'ns demana res més que una mica de responsabilitat davant l'herència que deixarem després del nostre pas per aquest món.

19. Finalment, podem afegir que la pandèmia de la covid-19 ha constatat l'estreta relació de la vida humana amb la dels altres éssers vivents i amb el medi ambient. Però especialment ha confirmat que el que passa a qualsevol lloc del món té repercussions a

¹¹ Cf. IPCC, *Climate Change 2023, Synthesis Report, Summary for Policymakers*, A.1.2.

¹² Cf. *ibid.*

tot el planeta. Això em permet repetir dues conviccions en les quals insisteixo fins al cansament: “tot està connectat” i “ningú no se salva sol”.

2. El creixent paradigma tecnocràtic

20. A la *Laudato si'* vaig oferir una breu explicació sobre el paradigma tecnocràtic que hi ha al darrere del procés actual de degradació de l'ambient. És “una manera d'entendre la vida i l'acció humana que s'ha desviat i que contradiu la realitat fins malmetre-la”.¹³ En el fons consisteix a pensar «com si la realitat, el bé i la veritat brotessin espontàniament del mateix poder tecnològic i econòmic». ¹⁴ Com a conseqüència lògica, «d'aquí es passa fàcilment a la idea d'un creixement infinit o il·limitat, que ha entusiasmat economistes, financers i tecnòlegs». ¹⁵

21. Durant els darrers anys hem pogut confirmar aquest diagnòstic alhora que hem assistit a un nou avenç del paradigma esmentat. La intel·ligència artificial i les darreres novetats tecnològiques parteixen de la idea d'un ésser humà sense cap límit, les capacitats i possibilitats del qual podrien ser ampliadades fins a l'infinit gràcies a la tecnologia. Així, el paradigma tecnocràtic es retroalimenta monstruosament.

22. No hi ha dubte que els recursos naturals que requereix la tecnologia, com el liti, el silici i molts altres no són il·limitats, però el problema més gran és la ideologia subjacent a una obsessió: augmentar el poder humà més enllà de l'imaginable, davant del qual la realitat no humana és un mer recurs al seu servei. Tot allò que existeix deixa de ser un do que s'agraeix, es valora i es cuida, i es converteix en un esclau, una víctima de qualsevol caprici de la ment humana i les seves capacitats.

23. Provoca calfreds advertir que les capacitats ampliadades per la tecnologia «donen als qui tenen el coneixement, i sobretot el poder econòmic per a utilitzar-lo, un domini impressionant sobre el conjunt de la humanitat i del món sencer». «Mai la humanitat no havia tingut tant de poder sobre ella mateixa i res no garanteix que el farà servir bé, sobretot si es pren en consideració la manera com l'està emprant [...]. En mans de qui està i pot arribar a estar tant de poder? És tremendament perillós que resideixi en una petita part de la humanitat.»¹⁶

Repensar el nostre ús del poder

24. No tots els augments de poder són un progrés per a la humanitat. Només cal pensar en les tecnologies “admirables” que van ser utilitzades per a delmar poblacions, llançar bombes atòmiques, aniquilar grups ètnics. Van ser moments històrics en què l'admiració davant el progrés no deixava veure com n'eren, d'horrorsos, els efectes. Però aquest risc sempre és present, perquè «l'immens creixement tecnològic no ha anat acompanyat d'un desenvolupament de l'ésser humà en responsabilitat, valors, consciència». «Està nu i exposat enfront del seu propi poder que continua creixent, sense tenir els elements per a controlar-lo. Pot disposar de mecanismes superficials, però podem sostenir que li manquen una ètica sòlida, una cultura i una espiritualitat que realment el limitin i el continguin en una abnegació lúcida.»¹⁷ No és estrany que un poder tan gran en mans com aquestes sigui capaç de destruir la vida, mentre la matriu de pensament pròpia del

¹³ Carta enc. *Laudato si'* (24 de maig de 2015), 101: AAS 107 (2015), 887.

¹⁴ *Ibid.*, 105: AAS 107 (2015), 889.

¹⁵ *Ibid.*, 106: AAS 107 (2015), 890.

¹⁶ *Ibid.*, 104: AAS 107 (2015), 888-889.

¹⁷ *Ibid.*, 105: AAS 107 (2015), 889.

paradigma tecnocràtic ens encega i no ens permet advertir aquest gravíssim problema de la humanitat actual.

25. En contra d'aquest paradigma tecnocràtic diem que el món que ens envolta no és un objecte d'aprofitament, d'ús desenfrenat, d'ambició il·limitada. Ni tan sols podem dir que la natura sigui un mer "marc" on desenvolupem la nostra vida i els nostres projectes, perquè «hi estem inclosos, en som part i estem interpenetrats»,¹⁸ de manera que «el món no es contempla des de fora sinó des de dins».¹⁹

26. Això mateix exclou la idea que l'ésser humà sigui un estrany, un factor extern només capaç de fer malbé l'ambient. Ha de ser considerat part de la naturalesa. La vida, la intel·ligència i la llibertat humanes integren la naturalesa que enriqueix el nostre planeta i són part de les seves forces internes i del seu equilibri.

27. Per això un ambient sa també és producte de la interacció de l'ésser humà amb l'ambient, com passa a les cultures indígenes i com ha passat durant segles a diferents regions de la terra. Els grups humans moltes vegades han "creat" l'ambient,²⁰ l'han remodelat d'alguna manera sense destruir-lo ni posar-lo en perill. El gran problema actual és que el paradigma tecnocràtic ha destrossat aquesta sana i harmònica relació. De tota manera, la indispensable superació d'aquest paradigma tan nociu i destructiu no es trobarà en una negació de l'ésser humà, sinó que inclou la interacció dels sistemes naturals "amb els sistemes socials".²¹

28. Ens cal repensar entre tots la qüestió del poder humà, quin n'és el significat, quins en són els límits. Perquè el nostre poder ha augmentat frenèticament en poques dècades. Hem fet progressos tecnològics impressionants i sorprenents, i no advertim que alhora ens convertim en éssers altament perillosos, capaços de posar en risc la vida de molts éssers i la nostra pròpia supervivència. Es pot repetir avui amb la ironia de Soloviev: «Un segle molt avançat que li havia tocat també ser l'últim.»²² Cal lucidesa i honestat per a reconèixer a temps que el nostre poder i el progrés que generem es giren en contra nostra.²³

El fibló ètic

29. La decadència ètica del poder real es disfressa de màrqueting i d'informació falses, mecanismes útils en mans dels qui tenen més recursos per a incidir en l'opinió pública a través d'ells. Amb l'ajuda d'aquests mecanismes, quan es pensa iniciar un projecte amb un fort impacte sobre l'ambient i els efectes contaminants alts, s'il·lusiona els pobladors de la zona parlant del progrés local que es podrà generar o de les possibilitats econòmiques, laborals i de promoció humana que això significarà per als seus fills. Però en realitat no sembla que els interressi de debò el futur d'aquestes persones, perquè no se'ls diu amb claredat que darrere d'aquest projecte els quedaria una terra arrasada; unes condicions molt més desfavorables per a viure i prosperar; una regió desolada, menys habitable, sense vida i sense la joia de la convivència i de l'esperança; a més del dany global que acaba perjudicant molta més gent.

¹⁸ *Ibid.*, 139: AAS 107 (2015), 903.

¹⁹ *Ibid.*, 220: AAS 107 (2015), 934.

²⁰ Cf. S. Sörlin – P. Warde, "Making the Environment Historical. An Introduction", a *Id.*, *Nature's End: History and the Environment*, Basingstoke – New York 2009, 1-23.

²¹ Carta enc. *Laudato si'* (24 de maig de 2015), 139: AAS 107 (2015), 903.

²² V. Soloviev, *Los tres diálogos y el relato del anticristo*, Madrid 2016, 195.

²³ Cf. S. Pau VI, Discurs a la FAO en el seu 25è aniversari (16 de novembre de 1970), 4: AAS 62 (1970), 833.

30. Només cal pensar en l'efímer entusiasme dels diners rebuts a canvi d'un lloc per a dipositar-hi residus tòxics. La casa comprada amb aquests diners es va convertir en una tomba a causa de les malalties que s'hi van desencadenar. I no parlo mogut per una imaginació desbordada, sinó a partir d'un fet que hem viscut. Es podria dir que es tracta d'un exemple extrem, però no es pot parlar aquí de danys "menors", perquè és precisament la suma de molts danys que es consideren tolerables allò que ens acaba portant a la situació en què ara ens trobem.

31. Aquesta situació no sols té a veure amb la física o la biologia, sinó també amb l'economia i la nostra manera de concebre-la. La lògica del màxim benefici amb el menor cost, disfressada de racionalitat, de progrés i de promeses il·lusòries, converteix en impossible qualsevol preocupació sincera per la casa comuna i qualsevol inquietud per a promoure els descartats de la societat. En els darrers anys hem vist que, atordits i extasiats davant les promeses de molts falsos profetes, a vegades els pobres mateixos cauen en l'engany d'un món que no es construeix per a ells.

32. Es desenvolupen plantejaments equivocats al voltant de l'anomenada "meritocràcia", convertida en un "merescut" poder humà al qual tot s'ha de sotmetre, en un domini dels que van néixer amb millors condicions de desenvolupament. Una cosa és un plantejament sobre el valor de l'esforç, el desenvolupament de les pròpies capacitats i un esperit lloable d'iniciativa, però si no es cerca una igualtat real d'oportunitats això es converteix fàcilment en una pantalla que consolida més encara els privilegis d'uns pocs amb més poder. Dins aquesta lògica perversa, ¿què els importa el mal a la casa comuna si ells se senten segurs sota la suposada armadura dels recursos econòmics que han aconseguit amb la seva capacitat i amb el seu esforç?

33. En la seva consciència, i davant el rostre dels fills que pagaran el mal de les seves accions, sorgeix la pregunta pel sentit: quin sentit té la meva vida, quin sentit té el meu pas per aquesta terra, quin sentit tenen, en definitiva, la meva feina i el meu esforç?

3. La debilitat de la política internacional

34. Mentre «la història dona senyals d'estar tornant enrere, [...] cada generació ha de fer seves les lluites i els èxits de les generacions passades i portar-les a metes més altes encara». «És el camí. El bé, com també l'amor, la justícia i la solidaritat, no s'assoleixen d'una vegada per sempre; s'han d'estar conquerint cada dia.»²⁴ Per tal que hi hagi avenços sòlids i duradors, em permeto insistir que «s'han d'afavorir els acords multilaterals entre els Estats».²⁵

35. No és convenient confondre el multilateralisme amb una autoritat mundial concentrada en una persona o en una elit amb un poder excessiu: «Quan es parla de la possibilitat d'alguna forma d'autoritat mundial regulada pel dret, no necessàriament s'ha de pensar en una autoritat personal.»²⁶ Parlem sobretot d'«organitzacions mundials més eficaces, dotades d'autoritat per assegurar el bé comú mundial, l'erradicació de la fam i la misèria i la defensa certa dels drets humans fonamentals».²⁷ La qüestió és que han d'estar dotades d'autoritat real de manera que es pugui "assegurar" el compliment d'alguns objectius irrenunciables. D'aquesta manera es donaria lloc a un multilateralisme

²⁴ Carta enc. *Fratelli tutti* (3 d'octubre de 2020), 11: AAS 112 (2020), 972.

²⁵ *Ibid.*, 174: AAS 112 (2020), 1030.

²⁶ *Ibid.*, 172: AAS 112 (2020), 1029.

²⁷ *Ibid.*

que no depengui de les circumstàncies polítiques canviants o dels interessos d'uns quants i que tingui una eficàcia estable.

36. Continua sent lamentable que les crisis mundials siguin desaprofitades quan serien l'ocasió per a provocar canvis saludables.²⁸ És el que va passar en la crisi financera de 2007-2008 i ha tornat a esdevenir-se en la crisi de la covid-19. Perquè «les veritables estratègies que es van desenvolupar posteriorment en el món es van orientar a més individualisme, a més desintegració, a més llibertat per als veritables poderosos que sempre troben la manera de sortir indemnes».²⁹

Reconfigurar el multilateralisme

37. Més que salvar el vell multilateralisme, sembla que el desafiament actual és reconfigurar-lo i recrear-lo tenint en compte la nova situació mundial. Us convido a reconèixer que «moltes agrupacions i organitzacions de la societat civil ajuden a pal·liar les debilitats de la Comunitat internacional, la seva falta de coordinació en situacions complexes, la seva falta d'atenció respecte a drets humans».³⁰ Per exemple, el procés d'Ottawa contra l'ús, la producció i la fabricació de les mines antipersona és un exemple que mostra com la societat civil amb les seves organitzacions és capaç de crear dinàmiques eficients que les Nacions Unides no aconsegueixen. D'aquesta manera, el *principi de subsidiarietat* també s'aplica a la relació global-local.

38. A mitjà termini, la globalització afavoreix els intercanvis culturals espontanis, més coneixement mutu i camins d'integració de les poblacions que acabin provocant un multilateralisme “des de baix” i no simplement decidit per les elits del poder. Les exigències que brollen des de baix a tot el món, on persones compromeses dels països més diversos s'ajuden i s'acompanyen, poden acabar pressionant els factors de poder. Cal esperar que això passi pel que fa a la crisi climàtica. Per això reitero que «si els ciutadans no controlen el poder polític —nacional, regional i municipal—, tampoc no és possible un control dels danys ambientals».³¹

39. La cultura postmoderna va generar una nova sensibilitat envers els qui són més febles i menys dotats de poder. Això es connecta amb la meua insistència en la carta encíclica *Fratelli tutti* sobre la primacia de la persona humana i la defensa de la seva dignitat més enllà de qualsevol circumstància. És una altra manera de convidar el multilateralisme amb vista a resoldre els problemes reals de la humanitat, procurant abans de res el respecte a la dignitat de les persones de manera que l'ètica prevalgui per damunt de les conveniències locals o circumstancials.

40. No es tracta de reemplaçar la política, perquè per altra part les potències emergents estan esdevenint cada cop més rellevants i de fet són capaces d'obtenir resultats importants en la resolució de problemes concrets, com algunes ho han demostrat durant la pandèmia. Precisament el fet que les respostes als problemes puguin venir de qualsevol país, encara que sigui petit, acaba presentant el multilateralisme com un camí inevitable.

41. La vella diplomàcia, també en crisi, continua mostrant la importància i la necessitat de la multilateralitat. Encara no s'ha aconseguit generar un model de diplomàcia

²⁸ Cf. *ibid.*, 170: AAS 112 (2020), 1029.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*, 175: AAS 112 (2020), 1031.

³¹ Carta enc. *Laudato si'* (24 de maig de 2015), 179: AAS 107 (2015), 918.

multilateral que respongui a la nova configuració del món, però si sap reformular-se, ha de ser part de la solució, perquè l'experiència de segles tampoc no pot ser rebutjada.

42. El món està esdevenint tan multipolar i alhora tan complex que cal un marc diferent de cooperació efectiva. No és suficient pensar en els equilibris de poder sinó que també s'ha de pensar en la necessitat de donar resposta als nous desafiaments i reaccionar amb mecanismes globals davant els reptes ambientals, sanitaris, culturals i socials, especialment per a consolidar el respecte als drets humans més elementals, als drets socials i a la cura de la casa comuna. Es tracta d'establir regles globals i eficients que permetin garantir aquesta protecció mundial.

43. Tot això suposa generar un nou procediment de presa de decisions i de legitimació d'aquestes decisions, perquè el que s'ha establert fa diverses dècades no és suficient ni sembla eficaç. En aquest marc necessàriament es requereixen espais de conversa, consulta, arbitratge, resolució dels conflictes, supervisió i, en definitiva, una mena de més "democratització" en l'àmbit global perquè s'expressin i s'incorporin les diferents situacions. Ja no ens servirà sostenir institucions per a preservar els drets dels més forts sense tenir cura dels de tots.

4. Les Conferències sobre el clima: avenços i fracassos

44. Des de fa dècades, representants de més de 190 països es reuneixen periòdicament per a tractar la qüestió climàtica. La Conferència de Rio de Janeiro de 1992 va portar a l'adopció de la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic (CMNUCC), un tractat que va entrar en vigor quan es van assolir les ratificacions necessàries dels països signants l'any 1994. Aquests Estats es reuneixen cada any a la Conferència de les Parts (COP), el màxim organisme per a la presa de decisions. Algunes van ser fracassos, com la de Copenhaguen (2009), mentre que altres van permetre fer passos importants, com la COP3 de Kyoto (1997). El seu valuós Protocol és el que va posar com a objectiu reduir les emissions complexes de gasos amb efecte hivernacle un 5% respecte del 1990. El termini era l'any 2012, però evidentment no es va complir.

45. Totes les parts es comprometien a més a implementar programes d'adaptació per a reduir els efectes del canvi climàtic ja en curs. També es preveia una ajuda per a cobrir els costos d'aquestes mesures als països en vies de desenvolupament. El Protocol en realitat va entrar en vigor l'any 2005.

46. Posteriorment es va proposar un mecanisme relatiu a les pèrdues i els danys (*loss and damage*) causats pel canvi climàtic, que reconeix com a principals responsables els països més rics i procura compensar els danys i les pèrdues que el canvi climàtic produeix als països més vulnerables. No es tracta ja de finançar "l'adaptació" d'aquests països sinó de compensar-los pels danys ja soferts. Aquesta qüestió va ser objecte d'importants discussions a diferents COP.

47. La COP21 de París (2015) va ser un altre moment significatiu, perquè va generar un acord que va involucrar tothom. Es pot considerar un nou començament, tenint en compte l'incompliment dels objectius plantejats en l'etapa anterior. L'acord va entrar en vigor el 4 de novembre de 2016. Si bé és un Acord vinculant, no totes les prescripcions són obligacions en sentit estricte i algunes donen lloc a una àmplia discrecionalitat. Per altra part, fins i tot per a les obligacions incomplertes no es preveuen estrictament sancions ni hi ha instruments eficaços per a garantir-ne el compliment. Preveu també formes de flexibilitat per a països en vies de desenvolupament.

48. L'Acord de París presenta un gran objectiu a llarg termini: mantenir l'augment de les temperatures mitjanes globals per sota dels 2 graus respecte als nivells preindustrials, tot intentant baixar fins a 1,5 graus. Encara s'està treballant per a consolidar pràctiques concretes de monitorització i facilitar criteris generals que permetin comparar els objectius dels diferents països. Això dificulta una valoració més objectiva (quantitativa) dels resultats reals.

49. Després d'algunes Conferències amb escassos resultats, i de la decepció de la COP25 de Madrid (2019), s'esperava revertir aquesta inèrcia a la COP26 de Glasgow (2021). Bàsicament, el seu resultat va ser relançar l'Acord de París, que s'havia posat en dubte pels condicionaments i els efectes de la pandèmia. Per altra banda, van abundar les "exhortacions", la incidència real de les quals era poc previsible. Les propostes tendents a assegurar una transició ràpida i efectiva cap a formes alternatives d'energia menys contaminants no van poder avançar.

50. La COP27 de Sharm El Sheikh (2022) va estar des de l'inici amenaçada per la situació que va crear la invasió a Ucraïna, que va ocasionar una important crisi econòmica i energètica. L'ús del carbó va augmentar i tots volien assegurar-se'n l'abastament. Els països en vies de desenvolupament consideraven una prioritat urgent accedir a l'energia i a les possibilitats de desenvolupament. Es va reconèixer clarament que en realitat els combustibles fòssils proveeixen encara el 80% de l'energia mundial i que el seu ús continua augmentant.

51. Aquesta Conferència egípcia va ser un exemple més de la dificultat de les negociacions. Es podria dir que va produir almenys un avenç en la consolidació del sistema de finançament per "les pèrdues i els danys" als països més afectats pels desastres climàtics. Això semblava donar nova veu i més participació als països en vies de desenvolupament. Però fins i tot en aquesta qüestió molts punts van quedar imprecisos, sobretot la responsabilitat concreta dels països que han de fer una aportació.

52. Avui podem continuar afirmant que «els acords han tingut un baix nivell d'implementació perquè no es van establir mecanismes de control adequats, de revisió periòdica i de punició dels incompliments». «Els principis enunciats continuen reclamant camins eficaços i àgils d'execució pràctica.»³² Per altra part, «les negociacions internacionals no poden avançar significativament per les posicions dels països que privilegien els seus interessos nacionals per damunt del bé comú global. Els qui sofriran les conseqüències que nosaltres intentem dissimular recordaran aquesta falta de consciència i de responsabilitat.»³³

5. Què se n'espera, de la COP28 de Dubai?

53. Els Emirats Àrabs Units acolliran la propera Conferència de les Parts (COP28). És un país del Golf Pèrsic que es caracteritza per ser un gran exportador d'energies fòssils, tot i que ha fet importants inversions en energies renovables. Mentrestant, les empreses de gas i petroli ambicionen nous projectes allí per a ampliar més encara la producció. Dir que no hi ha res per esperar seria un acte suïcida, perquè implicaria exposar a tota la humanitat, especialment els més pobres, als pitjors impactes del canvi climàtic.

³² *Ibid.*, 167: AAS 107 (2015), 914.

³³ *Ibid.*, 169: AAS 107 (2015), 915.

54. Si confiem en la capacitat de l'ésser humà de transcendir els seus petits interessos i de pensar en gran, no podem deixar de somiar que aquesta COP28 doni lloc a una marcada acceleració de la transició energètica, amb compromisos efectius i susceptibles d'un monitoratge permanent. Aquesta Conferència pot ser un punt d'inflexió, que mostri que tot el que s'ha fet des de 1992 anava de debò i va valer la pena, o serà una gran decepció i posarà en risc el que s'hagi pogut aconseguir de bo fins ara.

55. Malgrat tantes negociacions i acords, les emissions globals han continuat creixent. És veritat que es pot afirmar que sense aquests acords haurien crescut encara més. Però en altres temes relacionats amb el medi ambient, quan hi va haver voluntat, es van obtenir resultats molt significatius, com va passar amb la protecció de la capa d'ozó. En canvi, la transició cap a energies netes com l'eòlica i la solar, abandonant els combustibles fòssils, no va a la velocitat necessària. Per tant, el que s'està fent corre el risc d'interpretar-se només com un joc per a distreure.

56. Necessitem superar la lògica d'aparèixer com éssers sensibles al problema i al mateix temps no tenir la valentia de fer canvis substancials. Sabem que, a aquest ritme, només en pocs anys superarem el límit màxim desitjable d'1,5 graus centígrads i en poc temps més podríem arribar als 3 graus, amb un risc alt d'assolir un punt crític. Encara que no s'arribés a aquest punt de no retorn, la veritat és que les conseqüències serien desastroses i s'haurien de prendre mesures de manera precipitada, amb costos enormes i amb conseqüències econòmiques i socials gravíssimes i intolerables. Si les mesures que prenem ara tenen costos, molt més pesats seran com més esperem.

57. Considero imprescindible insistir en el fet que «buscar només un remei tècnic per a cada problema ambiental que sorgeixi és aïllar coses que en realitat estan entrellaçades, i amagar els veritables i més profunds problemes del sistema mundial».³⁴ És veritat que són necessaris els esforços d'adaptació davant dels mals que són irreversibles a curt termini. També són positives algunes intervencions i avenços tecnològics que permetin absorbir o capturar els gasos emesos. Però correm el risc de quedar-nos enganxats en la lògica de sargir, posar pedaços, lligar amb cordills, mentre per sota avança un procés de deteriorament que continuem alimentant. Suposar que qualsevol problema futur podrà ser resolt amb noves intervencions tècniques és un pragmatisme fatal, destinat a provocar un efecte bola de neu.

58. Acabem d'una vegada amb les burles irresponsables que presenten aquest tema com una cosa només ambiental, “verda”, romàntica, sovint ridiculitzada per interessos econòmics. Admetem finalment que és un problema humà i social en un sentit ampli i a diferents nivells. Per això cal una implicació de tots. Normalment criden l'atenció a les Conferències sobre el clima les accions de grups que són criticats com a “radicalitzats”. Però en realitat ells cobreixen un buit de la societat sencera, que hauria d'exercir una sana “pressió”, perquè a cada família correspon pensar que està en joc el futur dels seus fills.

59. Si hi ha un interès sincer per aconseguir que la COP28 sigui històrica, que ens honri i ennobleixi com a éssers humans, llavors només cal esperar formes vinculants de transició energètica que tinguin tres característiques: que siguin eficients, que siguin obligatòries i que es puguin monitoritzar fàcilment. Això per a aconseguir que s'iniciï un nou procés destacat per tres aspectes: que sigui dràstic, intens i compti amb el compromís de tothom. No és el que ha passat en el camí recorregut fins ara, i només amb aquest

³⁴ *Ibid.*, 111: AAS 107 (2015), 982.

procés es podria recuperar la credibilitat de la política internacional, perquè únicament així serà possible reduir notablement el diòxid de carboni i evitar a temps els mals pitjors.

60. Esperem que tots els qui intervinguin siguin estratègics capaços de pensar en el bé comú i en el futur dels seus fills, més que no pas en interessos circumstancials d'alguns països o empreses. Així podran mostrar la noblesa de la política i no pas la seva vergonya. Als poderosos m'atreveixo a repetir-los aquesta pregunta: «Per què es vol preservar avui un poder que serà recordat per la seva incapacitat d'intervenir quan era urgent i necessari fer-ho?»³⁵

6. Les motivacions espirituals

61. Als fidels catòlics no vull deixar de recordar-los les motivacions que brollen de la pròpia fe. Encoratjo els germans i les germanes d'altres religions a fer el mateix, perquè sabem que la fe autèntica no sols dona forces al cor humà, sinó que transforma la vida sencera, transfigura els objectius propis, il·lumina la relació amb els altres i els llaços amb tot allò creat.

A la llum de la fe

62. La Bíblia narra que «Déu veié que tot el que havia fet era molt bo» (Gn 1,31). D'Ell és «la terra i amb tot el que conté» (Dt 10,14). Per això Ell ens diu: «Les terres no es poden vendre definitivament, perquè tot el país és meu, i per a mi vosaltres no sou més que uns immigrants i uns forasters» (Lv 25,23). Aleshores, «aquesta responsabilitat davant una terra que és de Déu implica que l'ésser humà, dotat d'intel·ligència, respecti les lleis de la natura i els equilibris delicats entre els éssers d'aquest món».³⁶

63. Per altra banda, «el conjunt de l'univers, amb les seves múltiples relacions, mostra millor la inescapable riquesa de Déu». Per tant, per a ser savis, «necessitem captar la diversitat de les coses en les seves múltiples relacions».³⁷ En aquest camí de saviesa, no és irrellevant per a nosaltres que desapareguin moltes espècies i que la crisi climàtica posi en risc la vida de molts éssers.

64. Jesús «podia invitar els altres a estar atents a la bellesa que hi ha en el món perquè ell mateix estava en contacte permanent amb la natura i li prestava una atenció plena d'afecte i admiració». «Quan recorria cada racó de la seva terra s'aturava a contemplar la bellesa sembrada pel seu Pare, i convidava els seus deixebles a reconèixer en les coses un missatge diví.»³⁸

65. Al mateix temps, «les criatures d'aquest món ja no se'ns presenten com una realitat merament natural, perquè el Ressuscitat les embolcalla misteriosament i les orienta a un destí de plenitud». «Les flors del camp mateix i els ocells que ell va contemplar admirat amb els seus ulls humans, ara són plens de la seva presència lluminosa.»³⁹ Si «l'univers es desenvolupa en Déu, que l'omple completament, llavors hi ha un misteri en contemplar una fulla, un camí, la rosada, el rostre d'un pobre».⁴⁰ El món canta un Amor infinit, com podem no cuidar-lo?

³⁵ *Ibid.*, 57: AAS 107 (2015), 870.

³⁶ *Ibid.*, 68: AAS 107 (2015), 874.

³⁷ *Ibid.*, 86: AAS 107 (2015), 881.

³⁸ *Ibid.*, 97: AAS 107 (2015), 886.

³⁹ *Ibid.*, 100: AAS 107 (2015), 887.

⁴⁰ *Ibid.*, 233: AAS 107 (2015), 938.

Caminar en comunió i amb responsabilitat

66. Déu ens ha unit a totes les seves criatures. Tot i això, el paradigma tecnocràtic ens pot aïllar del món que ens envolta, i ens enganya fent-nos oblidar que tot el món és una “zona de contacte”.⁴¹

67. La cosmovisió judeocristiana defensa el valor peculiar i central de l'èsser humà enmig del concert meravellós de tots els éssers, però avui ens veiem obligats a reconèixer que només és possible sostenir un “antropocentrisme situat”, és a dir, reconèixer que la vida humana és incomprendible i insostenible sense les altres criatures. De fet «tots els éssers de l'univers estem units per llaços invisibles i conformem una espècie de família universal, una comunió sublim que ens mou a un respecte sagrat, afectuós i humil».⁴²

68. Això no és producte de la nostra voluntat, té un altre origen que es troba a l'arrel del nostre ésser, ja que «Déu ens ha unit tan estretament al món que ens envolta, que la desertificació del sòl és com una malaltia per a cadascú, i podem lamentar l'extinció d'una espècie com si fos una mutilació».⁴³ Així acabem amb la idea d'un ésser humà autònom, totpoderós, il·limitat, i ens pensem a nosaltres mateixos per a entendre'ns d'una manera més humil i més rica.

69. Convido a cadascú a acompanyar aquest camí de reconciliació amb el món que ens allotja, i a embellir-lo amb la seva aportació, perquè aquest afany propi té a veure amb la dignitat personal i amb els grans valors. Malgrat això, no puc negar que és necessari ser sincers i reconèixer que les solucions més efectives no vindran només d'esforços individuals sinó sobretot de les grans decisions de la política nacional i internacional.

70. Això no obstant, tot suma, i evitar entre tots un augment d'una dècima de grau en la temperatura global ja pot ser suficient per a evitar alguns sofriments a moltes persones. Però el que importa és menys quantitatiu: recordar que no hi ha canvis duradors sense canvis culturals, sense una maduració en la forma de vida i en les conviccions de les societats, i no hi ha canvis culturals sense canvis en les persones.

71. L'esforç de les famílies per contaminar menys, reduir les deixalles, consumir amb prudència va creant una nova cultura. Aquest simple fet de modificar els hàbits personals, familiars i comunitaris alimenta la preocupació davant les responsabilitats no acomplertes dels sectors polítics i la indignació davant el desinterès dels poderosos. Advertim llavors que, malgrat que això no produeix immediatament un efecte gaire notable des del punt de vista quantitatiu, sí que contribueix a realitzar grans processos de transformació que operen des de les profunditats de la societat.

72. Si considerem que les emissions per càpita als Estats Units són al voltant del doble de les d'un habitant de la Xina i prop de set vegades més respecte a la mitjana dels països més pobres,⁴⁴ podem afirmar que un canvi generalitzat en l'estil de vida irresponsable lligat al model occidental tindria un impacte significatiu a llarg termini. Així, juntament amb les decisions polítiques indispensables, estaríem en el camí de la cura recíproca.

73. “Lloeu Déu” és el nom d'aquesta carta. Perquè un ésser humà que pretén ocupar el lloc de Déu es converteix en el pitjor perill per a ell mateix.

⁴¹ Cf. D.J. Haraway, *When Species Meet*, Minneapolis 2008, p. 205-249.

⁴² Carta enc. *Laudato si'* (24 de maig de 2015), 89: AAS 107 (2015), 883.

⁴³ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 de novembre de 2013), 215: AAS 105 (2013), 1109.

⁴⁴ Cf. United Nations Environment Program, *Emission Gap Report 2022*: <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2022>.

Francesc

Roma, Basílica de Sant Joan del Laterà, 4 d'octubre de 2023, festa de Sant Francesc d'Assís, onzè del meu Pontificat.